

"תורתך שעשועי"

יו"ל ע"י בית מדרש לבעלי בתים ולגמלאים - קרית הבעש"ט פתח תקוה

"כי עתה גם אתכה הרגתי ואותה החייתי" (במדבר כ"ב, ל"ג)

(כג) ותרֹא האֱתוֹן אֶת מִלֶּאךָ ה' נֶצַב בְּדֶרֶךְ וַחֲרָבוֹ שְׁלֹפָה בִּידוֹ וַתֵּט האֱתוֹן מִן הַדֶּרֶךְ וַתִּלְךָ בַּשָּׂדֶה, וַיֵּךְ בָּלֶעָם אֶת הָאֱתוֹן לְהַטֹּתָהּ הַדֶּרֶךְ. (כד) וַיַּעֲמֵד מִלֶּאךָ ה' בְּמִשְׁעוֹל הַכֶּרְמִים, גִּדֵּר מִזֶּה וּגְדֵר מִזֶּה. (כה) וַתֵּרֶא הָאֱתוֹן אֶת מִלֶּאךָ ה' וַתִּלְחֹץ אֶל הַקִּיר וַתִּלְחֹץ אֶת רִגְלָהּ בָּלֶעָם אֶל הַקִּיר, וַיִּסֹּף לְהַכֹּתָהּ. (כו) וַיִּסֹּף מִלֶּאךָ ה' עֲבוּר, וַיַּעֲמֵד בְּמָקוֹם צָר אֲשֶׁר אֵין דֶּרֶךְ לְנִטּוֹת יָמִין וּשְׂמֹאל. (כז) וַתֵּרֶא הָאֱתוֹן אֶת מִלֶּאךָ ה' וַתִּרְבֹּץ תַּחַת בָּלֶעָם וַיַּחֲרֹף אֶף בָּלֶעָם וַיֵּךְ אֶת הָאֱתוֹן בְּמַקֵּל. (כח) וַיִּפְתַּח ה' אֶת פִּי הָאֱתוֹן, וַתֹּאמֶר לְבָלֶעָם מָה עָשִׂיתִי לָךְ כִּי הִפִּיתִנִי זֶה שְׁלֹשׁ רְגָלִים. (כט) וַיֹּאמֶר בָּלֶעָם לָאֱתוֹן כִּי הִתְעַלְלָתָּ בִּי, לֹא יֵשׁ חֶרֶב בְּיָדִי כִּי עָתָה הִרְגִּיתִיךָ. (ל) וַתֹּאמֶר הָאֱתוֹן אֶל בָּלֶעָם הֲלוֹא אָנֹכִי אֲתִנֶּךָ אֲשֶׁר רִכַּבְתָּ עָלַי מֵעוֹדָךְ עַד הַיּוֹם הַזֶּה הֵהֱסָכְנִי לְעִשׂוֹת לָךְ כֹּה וַיֹּאמֶר לָא. (לא) וַיִּגַּל ה' אֶת עֵינָיו בָּלֶעָם וַיֵּרֶא אֶת מִלֶּאךָ ה' נֶצַב בְּדֶרֶךְ וַחֲרָבוֹ שְׁלֹפָה בִּידוֹ, וַיִּקְדֹּ וַיִּשְׁתַּחוּ לָאֶפֶסוֹ. (לב) וַיֹּאמֶר אֵלָיו מִלֶּאךָ ה' עַל מָה הִכִּיתָ אֶת אֲתִנֶּךָ זֶה שְׁלֹשׁ רְגָלִים, הִנֵּה אָנֹכִי יִצְאָתִי לְשָׁטוֹן כִּי יִרְט הַדֶּרֶךְ לְנִגְדִי. (לג) וַתֵּרֶאֲנִי הָאֱתוֹן וַתֵּט לָפָנַי זֶה שְׁלֹשׁ רְגָלִים, אוֹלִי נָטַתָּה מִפָּנַי כִּי עָתָה גַּם אֶתְכָּה הִרְגִּיתִי וְאוֹתָהּ הִחִייתִי.

שאלה מרכזית

בפסוק ל"ג אומר המלאך לבלעם: "וַתֵּרֶאֲנִי הָאֱתוֹן וַתֵּט לָפָנַי זֶה שְׁלֹשׁ רְגָלִים, אוֹלִי נָטַתָּה מִפָּנַי כִּי עָתָה גַּם אֶתְכָּה הִרְגִּיתִי וְאוֹתָהּ הִחִייתִי", והחלק השני של המשפט דורש הבהרה.

"אוֹלִי נָטַתָּה מִפָּנַי כִּי עָתָה גַּם אֶתְכָּה הִרְגִּיתִי וְאוֹתָהּ הִחִייתִי" - ובפשוט הרביעי של - **'גם אתכה, לומר**, שאם האתון לא היתה נוטה מפני המלאך היה הורג אותה וגם את בלעם, אבל בגלל שנטתה מפני המלאך לכן לא הרג אותה ולא את בלעם. וא"כ מה משמעות המשך דבריו - **'ואותה החייתי'**, הרי להחיות משהו, הכוונה שמישהו מת ומחזירים אותו לחיים, והרי היא לא מתה, וגם אין רמז לכך בפסוקים שהמלאך הרג אותה. והיה צריך לכתוב, שאם לא היתה נוטה מהדרך, אז - **'אותך הרגתי ואותה לא הרגתי'**, או בכלל לא להתייחס אליה, אלא רק לכתוב שאותו היה הורג. וא"כ, יש כאן במשפט זה לכאורה סתירה פנימית.

ונראה לומר, שהמובן של - **'ואותה החייתי'**, אין כוונתו לומר שהייתי מחזיר אותה לחיים לאחר שמתה, אלא - **משאיר אותה בחיים**. וניתן להבין זאת כך, כי בניגוד לדברי המלאך בקשר לבלעם - **'אתכה הרגתי'**, שייך לומר על האתון - **'ואותה החייתי'**, שבניגוד לבלעם, אותה הייתי משאיר בחיים. אלא שלפי פירוש זה עדיין קשה המילה - **'גם'**, שמשמעותה שהמלאך היה הורג גם את האתון וגם את בלעם. **וב'מדרש רבה'** (במדבר כ', י"ד) מובא שהיא באמת מתה: "ההסכן הסכנתי לעשות לך כה, **כיון שדברה מתה**. שלא יהיו אומרים זו שדברה ועושין אותה יראה. ד"א ההסכן הסכנתי לעשות לך כה, חס הקב"ה על כבודו של אותו רשע שלא יאמרו זו היתה שסלקה את בלעם". ובהמשך בפסוקה ט"ו מובא המקור לכך שהיא מתה: **"גם אותך הרגתי ואותה החייתי מיכן את למד שהרג את האתון"**.¹ ועדיין צריך להבין, איך זה מסתדר עם דבריו - **'ואותה החייתי'**.

ובגלל הקושי הזה מסביר **'רש"י'** שהמקרא הזה מסורס ויש לשנות את סדר המילים: **"גם אתכה הרגתי - הרי זה מקרא מסורס והוא כמו גם הרגתי אותך כלומר לא העכבה בלבד קראתיך על ידי כי גם ההריגה"**. כלומר, המילה - **'גם'** לא באה לרבות שהיה הורג את בלעם בנוסף לאתון, אלא באה לרבות, שלא רק שהמלאך היה מעכב אותו בדרך אלא היה גם הורג אותו. ואת הנאמר - **'ואותה החייתי'** מסביר **'רש"י'** עפ"י **'המדרש'**: "ועתה מפני שדברה והוכיחך ולא יכולת לעמוד בתוכחתה, כמו שכתוב ויאמר לא. **הרגתי**ה שלא יאמרו זו היא שסלקה את בלעם בתוכחתה ולא יכול להשיב". ועדיין לא ברור, שהרי אם זו הסיבה שהוא הרג את האתון, אז מה פירוש דברי המלאך, שאם לא היה נוטה אז מהדרך היה מחייה אותה, הרי אדרבא אם לא היתה נוטה כל שכן שהיה הורג אותה.

למה להרג את האתון - ועוד יש להבין, למה בכלל היה מקום להרג את האתון, אם לא היתה נוטה מהדרך? והמדרש אומר שהמלאך המית אותה כדי שלא יאמרו הבריות שזו היא שבלעם לא היה יכול לעמוד בתוכחתה, אך זה לא קשור לענין שהיא נטתה או לא נטתה.

ונראה לומר, שאם ה' נתן לה כח ראייה שרואה מלאך, **ועוד** שהוא ניצב בדרך, לומר לה שהוא לא יאפשר לה לעבור, **ועוד** שהיא גם רואה שחרבו שלופה בידו, ולא נמצאת בתוך הנדן, לומר לה שהוא עומד להשתמש בה אם לא תעצור, **ועוד**, שבכל פעם שהיא מנסה לעבור בדרך אחרת שוב רואה את המלאך מגיע גם לשם, לומר לה שבכל דרך שתמצא ללכת הוא לא יתן לה לעבור. **ועוד**, שה' נתן לה חכמה כזו, לענות לבלעם על טענותיו, וודאי שהיתה גם צריכה להבין, שהיא חייבת לנטות מפניו, ואם לא היתה נוטה, **אז מגיע לה למות**.

ועוד נראה לומר, לאחר שנשאל, אם לא היתה נוטה, אז מה היתה אמורה לעשות? אם היתה ממשיכה ללכת לכיוון המלאך, ממילא היתה מתה, בעקבות המגע עם מלאך האלוקים. ולכן, רק בגלל שנטתה מהדרך, ונמנעה עם המגע הישיר עם המלאך, לכן לא מתה. ולמרות שהמלאך אומר לבלעם - **'גם אתכה הרגתי'**, אין הכוונה שהוא היה הורג את האתון בכוונת מכוון, אלא שאם בגלל הקרבה היתרה אליו היתה מתה, הרי זה כאילו שהוא הרג אותה. **ועוד**, שאם המלאך היה זז ממקומו ומתרחק מהאתון, אז לא היתה מתה, והיה אסור לו לזוז ממקומו, כי תפקידו היה למנוע מהם להמשיך בדרכם, ובזה שלא זז ממקומו, אז בזה הוא כאילו הרג אותה.

ועוד יש לומר, שעצם זה שהאתון לאחר שכבר ראתה את המלאך בפעם הראשונה, היא נטתה מן הדרך ללכת בשדה, אז משמע שהיא התכוונה להמשיך בדרך, אך התכוונה לעקוף את המלאך ע"י הליכה בשדה, ועל זה עצמו מגיע לה מיתה.

וגם בפעם השנייה שהמלאך עמד במשעול הכרמים גדר מזה וגדר מזה, אז היא נלחצה אל הקיר. ומדוע נלחצה אל הקיר, ולא נעצרה במקום? אלא שרצתה להמשיך בדרכה, ולכן נלחצה אל הקיר אולי תצליח לעבור במרווח הצר שבין הקיר למלאך, ולכן מגיע לה מיתה. ורק בפעם השלישית שהמלאך עמד במקום צר, והתורה מדגישה - **'אשר אין דרך לנטות ימין ושמאל'** רק אז רבצה תחת בלעם, וכאילו שהתורה אומרת, שאם כן היתה דרך לנטות היתה נוטה, ולכן מגיע לה מיתה גם על הפעם השלישית.

אז מדוע המלאך לא הרג אותה - כי היתה לה משימה שנגזרה עליה, וכמו שמובא במשנה במס' **'אבות'** (ה', ו'): **"עֲשֶׂהְךָ דְּכָרִים נִבְרָאוּ בְּעָרֵב שֵׁבֶת בֵּין הַשְּׁמֵשׁוֹת, וְאֵלוֹ הוּא, פִּי הָאֶרֶץ, וְפִי הַבָּאָר, וְפִי הָאֱתוֹן, וְהַשְּׁמֵשׁ, וְהַיָּם, וְהַמָּטָה, וְהַשְּׁמִיר, וְהַכֶּתֶב, וְהַלְחָחוֹת"**.

ואולי, גם אפשר לומר, שהמלאך לא הרג אותה, כי היה בה מעין **חזרה בתשובה**. כי בפעם השלישית נאמר: **"וַתִּרְבֹּץ תַּחַת בָּלֶעָם"**, ומדוע רבצה, היתה יכולה לעמוד במקום ולא לזוז. אלא, שאם היתה עומדת במקומה, זה היה עדיין מראה שהיא רוצה להמשיך ללכת, רק שאין לה שום יכולת להמשיך. אך בזה שהיא רובצת, היא כאילו אומרת לבלעם, שהיא החליטה שבשום אופן אינה מוכנה יותר להמשיך בדרך. ולאחר שחזרה בתשובה, המלאך החליט שלא להרוג אותה.

"אולי נטתה מפני פי עתה גם אתכה הרגתי" - המלאך אומר לבלעם שאם האתון לא היתה נוטה אז היה הורג אותו. **ויש להבין** את הקשר בין הדברים, מדוע מגיע לבלעם למות, אם האתון לא היתה נוטה מהדרך? ולפי דברינו **ניתן לומר** אותו דבר גם לגבי בלעם, שאם האתון היתה ממשיכה בדרכה, ומגיעה עד למלאך, ממילא גם בלעם היה מת, בגלל המגע עם המלאך, וכאילו שהמלאך הרג אותו.

ועוד, אפשר לומר, בדקדוק משמעות הביטוי - **עתה** בדברי המלאך: **"אולי נטתה מפני פי עתה גם אתכה הרגתי"**. כי אם כוונת הביטוי במשמעות הרגילה שלו - **עכשיו**, אז לכאורה היא מיותרת ואין בה צורך. **ועוד**, שאם לא היתה נוטה מפניו, אז המלאך היה הורג אותו אז בעבר, כאשר לא היתה נוטה, ולא עכשיו?

ואולי יש לקשר ביטוי זה של המלאך - **עתה** לאותו ביטוי זהה שאומר בלעם לאתון **בפסוק כ"ט**: **"לו יש חרב בידי פי עתה הרגתיך"**, אלא שלא היה לו חרב בידו. ועל זה רומז לו המלאך - אתה אמרת לאתון שאם היה לך חרב בידך היית **עתה** הורג אותה, והנה לי כן יש חרב בידי, ואם אתה היית הורג אותה, אז: **"פי עתה גם אתכה הרגתי ואותה החייתי"**. כלומר, באותו - **עתה** באותה **העת** שאתה היית הורג אותה, אני הייתי הורג גם אותך, ואותה הייתי מחייה, לאחר שאתה היית הורג אותה, כי לא מגיע לה למות.

ולפי זה גם התבררה התמיהה בפסוק הנ"ל, כי משמעות המילים: **"גם אתכה הרגתי"**, אין כוונתם שהמלאך היה הורג גם את האתון וגם את בלעם, אלא שאם בלעם היה הורג את האתון, אז המלאך היה הורג גם אותו. וכן מובן המשך הפסוק: **"ואותה החייתי"**, שאם אתה היית הורג אותה שלא כדן, אני הייתי מחזירה לחיים.

"עתה" - **אולי** ישנה דרך נוספת להסביר מילה תמוהה זו. ונראה לומר, שהמלאך מתגלה אל בלעם לאחר שהאתון סיימה לדבר אליו. **ואולי**, לכן המלאך היה הורג אותה, כי השלימה את תפקידה בחיים, ולכן אומר לבלעם - **"פי עתה גם אתכה הרגתי"**, כי אותה הייתי **צריך** להרוג כי סיימה תפקידה בחיים, וגם אותך הייתי **צריך** להרוג, בגלל שהיית צריך להבין שאתה הולך בניגוד לרצון ה'.

ולפי זה נשאל, מדוע - **"ואותה החייתי"**? **ואולי**, שהאתון הזו לא היתה בחיים מאז ששת ימי הבריאה, אלא ה' נתן כח באתון שברא אז, שבעתיד כאשר יהיה צורך יהיה באתון מסוימת הכח לדבר. אז האתון היתה אתון רגילה, שלצורך העניין קיבלה כח לדבר, אבל אין סיבה שלא תמשיך לחיות כמו כל אתון אחרת, ולכן השאירה בחיים. ואת בלעם השאיר בחיים בגלל שהיה לו תפקיד בברכות שיצאו מפיו.

אין עתה אלא תשובה - **אור החיים** הקדוש מבאר את המילה - **עתה** גם במובן של תשובה. ואולי, אפשר להשתמש גם כאן במשמעות זו, שהיות והאתון חזרה בתשובה, לכן - **"ואותה החייתי"**, השארתי אותה בחיים. ומתי חזרה בתשובה? הסברנו לעיל שזה היה בפעם השלישית, שבה היא רבצה, והחליטה שהיא לא ממשיכה בהליכה נגד רצון המלאך. ולחזק רעיון זה נתמקד בביטוי - **זה** המופיעה בדברי המלאך - **ותראני האתון ותט לפני זה שלש רגלים**. כי לכאורה ביטוי זה מיותר, והיה יכול לומר - **ותט לפני שלש רגלים**. ובדרך כלל משמעות ביטוי זה הוא כאשר מצביעים על משהו מסוים, וגם כאן היית כוונת המלאך לפעם השלישית. שהרי בשני הפעמים הראשונות, היא חטאה בזה שניסתה להמשיך ללכת למרות שהמלאך עמד מולה, ורק בפעם השלישית היא רבצה במקומה, ואפילו לא נשארה בעמידה. ואם היה מתכוון לכל שלושת הרגלים היה משתמש בלשון רבים - **אלו** ואומר - **ותט לפני באלו שלש רגלים**.

הערות נוספות

הערה א' - "אולי נטתה מפני" - פירוש המילה - **אולי** הוא - **אם לא**. וכן מתרגם **אונקלוס**: **"אלופון לא"**. וכן מפרש **רש"י**: **"אולי נטתה - כמו לולא. פעמים שאולי משמש בלשון לולא"**. אז מדוע כתוב - **אולי**, שזו מילה שמבטאת בדרך כלל דבר שיכול להיות אך לא בטוח שיהיה, כמו שאומר יעקב - **אולי** ימושני אביי. וכמו שאומר בלעם בהמשך הפרשה: **"ואלכה אולי יקרה ה' לקראתי ודבר מה יראני"** (במדבר כ"ג, ג').

ואכן, **רשב"ם** אומר שכל המפרשים שהמובן של **אולי** הוא - **לולא** טעות הוא בידם. אלא מפרש, שכל אולי שבמקרא פירושו כמו **אם** וכמו **אילו**. והוא מדקדק בשוני בין שהמלאך אומר: **"ותט לפני לבין מה שאומר 'אולי נטתה מפני'"**. שהמלאך אומר לבלעם, על מה הכית את אתונך שלש פעמים, שהרי ותט **לפני** שכל נטיותיה היו **לפני** ולא **מפני** שהרי לא עברה אותו. ואם היתה נוטה **מפני**, שהיתה עוברת אותו, אז **גם** הרגתי אותך, והריבוי הוא, שלא היית סובל רק מלחיצת הרגל, אלא הייתי גם הורג אותך, ואותה הייתי משאיר בחיים, שהיא לא פשעה בכלום.

ואולי, אפשר לפרש, המלאך השתמש במילה זו במובן הרגיל שלה. שהוא אומר לבלעם, שהאתון ראתה אותו, ונטתה מהדרך שלש פעמים, ואתה בלעם היית צריך לחשוב, מה יום מיומיי, הרי אף פעם לא נהגה כך, וכמו שהיא אומרת לו - **"ההסכן הסכנתי לעשות לך כה' והוא מודה לה שלא, שאף פעם לא נהגה כך"**. אז אומר לו המלאך - **אולי נטתה מפני**, כלומר, היית צריך לחשוב, שאם נטתה מהדרך זה **אולי** בגלל שהיא ראתה דבר שלא אפשר לה להמשיך בדרך. ומכיוון שבלעם לא ראה שום דבר ממולו, והדרך היתה ריקה, אז היה צריך לחשוב שאולי מלאך שלא נראה עומד בדרך, והיא כן ראתה אותו, ולכן נטתה מהדרך, וזו כוונת דבריו - **אולי נטתה מפני**. וב"ה מצאתי סיוע לדברי בדברי **ספורנו** שאומר: **"אולי נטתה מפני. היה לך לחשוב שאולי נטתה מפני, שכבר ידעת שיש לפני האל יתברך איזה מדבר טוב על ישראל"**.

הערה ב' - "אתכה" - למה נכתבה המילה בצורה זו עם האות ה"א בסופה, ולא בצורה הרגילה - **אתך** עם כ"ף סופית? **ונראה לומר**, שכאשר אומר - **גם אתכה** הרי הכוונה היא - **אתה ואתך**, ולכן כתבה התורה את הצורה של - **אתכה** כי יש בזה את השילוב של המילים - **אתה ואתך**.

ואולי, אפשר גם לדמות לצורה שמופיעה בתפילין של יד, שלא כתוב שם - **ידך** אלא - **ידכה**, ומפרשים שבא ללמד שמניחים תפילין של יד על - **יד** - **פה** כלומר על היד החלשה שהיא יד שמאל. גם כאן - **את** - **כה**, ובזה המלאך מרמז לו שמגיע לו למות כי אתה חלש בהבנת רצון ה' שלא רצה שתלך עמם, ולכן מגיע לך למות.

הערה ג' - "אתכה... ואותה" - למה **ואותה** מלא עם וא"ו, ואילו **אתכה** בלי וא"ו?

ונראה לומר, שכתבת מילה בצורה מלאה עם האות וא"ו מראה על שלימות הדבר. ולכן לגבי האתון נכתב **אותה** עם וא"ו שהיה בה שלימות, כי היה בה כח הדיבור שנגזר עליה בערב שבת בין השמשות, אך לגבי בלעם מופיע ללא האות וא"ו כי היה חסר השלמות, כי לא פעל לפי רצון ה'.

לע"נ הנרצחים והחללים, לרפואת כל הפצועים, להחזרת כל החטופים, ולהצלחת צה"ל וכל עם ישראל, תשועת ה' כהרף עין. לעילוי נשמת - הגיליונות והלימוד מוקדשים לע"נ: ר' ישראל יצחק בן יעקב קנר ז"ל. ר' משה חיים בן שרגא פייבל הלוי שוורץ ז"ל. ר' אברהם הכהן בן חנוס ז"ל. ולעילוי נשמות - 'חללי נצר אחרון' שמטעם ארגון - 'עמיתים'.

ולע"נ אחי היקר ר' גרשון מאיר אינגבר ז"ל שנלב"ע בחוה"מ פסח תשפ"ה

עברנו ללמוד בבית הכנסת 'קהל חסידים'. ניתן להאזין גם דרך הזום, לפרטים נא לפנות למייל למטה.

שעה 11.15 - שיעור בגמרא מסכת פסחים. שעה 12:00 - שיעור באור החיים הקדוש.

ביום ה' שיעור בפרשת השבוע (שיעור זה מתפרסם בסוף השבוע בבתי הכנסת בעלון של בית המדרש)

לפרטים נא לפנות בטלפון - 0548448692. לתגובות הערות והארות ולקבלת הגיליון במייל, גם במהדורה מורחבת,

נא לפנות לכתובת - Ingber@bezeqint.net